

AZ ÖREG HÁZ

Szombaton, a déli vonattal megérkeztek a testvérek, a három Kótai fiú. Az állomáson nem várta őket senki. Megálltak hát egy pohár sörre az indóház oldalához ragasztott kocsmában.

— Anya beteg lehet — mondta az idősebbik, s kibámult a nyitott ajtón.

Látta azt a közepes dombot, melyen öreg házuk állt.

A domb, a falu legszélén, közepes völgyet takar el, mögötte ágaskodott a Cserák, sötét akácerdőivel. Azon túl már csak az ég boltozata ívelt. Akkor csodálatosan egyszerű kék színben hajolt a világra az ég.

— Nem hinném — mondta a legkisebb, aki a leghosszabb volt a három közt. — Az öreg megírta volna.

Egy ideig szótlán nézelődtek. Az idősebbik a dombot, a fiatalabb a poharában habzó italt figyelte. A szénsav apró sörgyöngyöket hozott a felszínre, ott aztán valamenynyí elpukkant.

A Kótai fiúk szótlán természetűek voltak. Együtt különösen. Csak érezték, hogy ők hárman közösek: egy anya méhében készültek az életre, mégis apjuk szótlanságát örökölték legerősebben, ez tartotta őket testvérekké is. De erről nem beszéltek soha.

— Naa! — mondta később a közepső, Péter, akinek névnapját minden évben együtt ünnepli a család. Péter és Pál napján vonatra ül a három testvér, családostul, s elindulnak a falujukba a búcsúra; ilyenkor egy-egy pohár itallal testvérük egészségére koccintanak. János, a legidősebb, szentestén ünnepel. Olyankor nem utaznak a testvérek, talán az a három lap találkozása, mely az apai házhoz érkezik rövid karácsonyi üdvözléssel, jelenti a Kótai fivérek egymásra találását az ünnepben. Így hát János a neve napján nem várhat testvéreitől jókívánásokat. A legkisebbik pedig nem tart rá igényt. Pálnak keresztelte huszonnyolc évvel ezelőtt a falu papja, de azóta is csak a Bandi névre hallgat.

Mind a hárman megsókölták a szülőket, két oldalról, az arcot.

— A család reggel érkezik — mondták, amikor az apjuk kinézett a kiskapun.

— Akkor jó — mondta az öreg. Szikár parasztember volt, elszíntelenedett szeméből melegség és csodálkozás áradt fiaira és a világra. Mint ha azt mondta volna az a szempár: „Lám, minden évben emberesednek a fiúk; hát én? Bizony öregszel, vén Kótai!”

Mikor leültek az asztal köré, s az anya behozta a tál húst, aztán poharakat és egy üveg bort, azt mondta az apa:

— El kell dönteni, mi legyen az öreg házzal... mert hogy azért is adót kérnek.

Közben ettek. Prézli és friss hús illata keringett a konyhanyi előszobában. Az ajtón hintázó vászonlepedő olykor megsuhintotta a földpadlót. Ilyenkor legyek zümmögtek, s megpróbáltak tájékozódni a félhomályban. Az anya ráhessentett a szemtelen férgekre.

— Tolakodtok már, tolakodtok!

Jámor kis asszonyka volt az anya, kicsiny, olyannyira apró, hogy alig látszott ki fekete ruhájából.

— El kellene adni . . . — mondta a fiatalabb, Bandi. — Valamit csak ér az . . . Ha más nem, hát a porta . . .

— Meg a gyümölcsös is! — János kivett egy szelet húst, nézegette, majd unottan leszorította villája alá.

— Azért nem adnak semmit! — jelentette ki határozottan az apja. — Semmit, értitek! Tíz olyan ház — ha nem jobb — van a faluban. Ingyen se viszik, az adójáért.

Bort ittak. Nem koccintották össze poharaikat. Kiitták egy kortyban. Aztán enni kezdtek újra.

— Le kell bontani! — mondta Bandi. Közben az abrosz mintáit nézegette. Ismerős minták voltak ezek. Tulipánok és margaréták váltották egymást, azok között pedig zöld fonál kígyózott. Anyja keze munkája, tudta.

— Bontani? — kérdezte az öreg Kótai s egy pillanatra megállt kezében a kés. Oldalt nézett, asszonyára. — No, persze . . . bontani kellene, ha hasznosabbat nem tudunk kitalálni.

— Ér az még valamit . . . Ha más nem, hát a gyümölcsöse — ismételte véleményét a legidősebb; ugyanolyan eres, fekete keze volt, mint az apjának, s a bütykök is, mint ágon a göcsört, csúfosan elválasztották egymástól a hosszú ujjakat.

— Igen! A gyümölcsös! — kapott a szón az apa. — Ház nélkül mit ér a gyümölcsös? Az gázolhat bele, aki nem is akar . . . De ha ott a ház, akkor a bitangolók mégis tartanak attól.

— Az igaz — ismerte el Bandi. Letette kését, megtörölte a száját, jelezve, hogy befejezte az ebédet. — Akkor mégse kéne lebontani.

— Nem! Vének lenne azt lebontani — ismételte sebesen az öreg. — A szarufák, de még a kötőgerendák is jók. Olyan erősek, hogy harminc évet elbírnak . . .

— De a falak, apám, azok semmit nem érnek . . .

— Magad mondtad az előbb, hogy nem kell lebontani — fordult a legkisebbik ellen az öreg. — Mondtad, vagy nem?

— Hát . . . mondtam. Hogy' ne mondtam volna. De ki ad azért pénzt?

— Pénz! Pénz! Nem minden a pénz. Ha nincs rá vevő, akkor is érték az a ház.

Az anya riadtan figyelt. Písla tekintetét hol az egyikre, hol a másikra menesztette. Mindig a beszélőt figyelte hűséges szemével.

— De az adó, János, az adó.

Egy percre megakadtak. Mert hát igen, az adó. Soknak nem sok az, amit azért a rossz öreg házért adóba elkérnek. De ha egyszer semmi hasznát nem látják, akkor minek azért adót fizetni?

— Ha kiöregedett a kutyád, akkor megvárod, amíg egyszer már nem jön haza vacsorára . . . Agyon akkor sem ütöd! Igaz? Szolgált neked, azért.

A három fiú és az anya bölintott. Az öreg arca felderült.

— Egészségetekre! — mutatta a fénynek poharát. — Meg kellene, hogy nézzétek . . . Nem is olyan rossz az a ház, csak szídjuk itt ok nélkül.

. . . Az udvart benőtte a gaz, csupán a kertnek meg az ajtókhöz vezetett kitaposott gyalogjáró. Ócska kabátdarab hevert a küszöbön. Az öreg Kótai arrább vetette. A küszöb olyan volt, mint egy lerágott csontdarab, megkoptatta az idő és a cipők, csizmák vasa . . .

— No! . . . — mondták a fivérek.

— Bizony . . . — a fiatalabb arra gondolt, ezért a házért ő egy vasat nem adna cserébe.

Az erősebb gazok elérték a tetőt, a zsúpból dudvák nőttek ki, virítottak, mint a júliusi mezők. A vert fal repedéseiben is gyökeret eresztett a gyom. Mint egy eldobott, megrühesedett kucsma, úgy ült a porta közepén az öreg ház, s úgy szállt kö-

rülötte a por, ha egy gyenge szellő is megcibálta, mint amelyik test az enyészetre, a porba való visszatérésre ítéltetett.

Az öreg Kótai körbe járta a házat.

Gyalogút vezetett körülötte, az ereszek csurgása mentén. A homokban színes üvegdarabok lapultak. „Mindenhatóm! — mondta magának az öreg. — Hiszen ezeket a cserepeket én gyűjtöttem össze... Mikor is? Bizony, van annak már jó hatvan éve...” S eszébe jutott, hogy nem csupán az árokban és a bolt előtt talált ilyen színes üvegdarabokat. Itt a falak tövében is talált, hatvan éve. „Apámé lehetett?” gondolta most. Akkor felszedte, s játszott velük, nem jutott eszébe, hogy más is szerethette gyerekkorában a furcsa színeket játszó üvegcserepeket.

És ahogy megkerülte az öreg, rogyanó falakat, és nézte a kitaposott gyalogutat, az agyagba préselt kő- és gyökérdarabokat, akkor hirtelen el is felejtkezett az időről, a hatvan-egynéhány évről, mely — hogy eliramodott, de itthagya nyomait — tele volt malasztteljes kegyelmekkel, legénykori virtusokkal, káromkodós gondokkal. Csak arra emlékezett, amíg az üvegcserepeket gyűjtögette.

Csak azokat látta, s ha nem is vett kezébe a kékből vagy a pirosból, ahogy kibukkant a ház déli sarkán, és szembenézett a nyugvóra készülő nappal, hirtelen szivárványos színeket látott, mint egykor azokon az üvegdarabokon átlesve.

Idősebb Kótai János megtörölte tenyerével a szemét, amikor meglátta három fiát és öreg feleségét, akik az egykori pitvarajtóban vártak rá.

— Hát... — mondta; s széttárta karját. — Hát... — ismételte, mert érezte, nem bírna most kimondani egyetlen más szót sem. Levegőt se nagyon bírna most lenyelni szomszjas

tüdejére. Égett a melle, úgy érezte.

— Bontani kell — mondta Bandi.

— Bontani, bizony, mert ez már csak arravaló — érvelt Péter.

— Hajnalban felkelünk, és egykettőre feldöntjük ezt az ócska kalibát — szólta kedveskedve a legidősebb fiú. Csontos, vasakhoz szokott tenyerével belemart a hámló falba. Mintha sírt volna a ház, úgy omlott alá félölnyi festett sár. Pora felcsapott, s a napon sütkérező szárnyashangyákkal felrepültek a zsúpon túlra.

— Egy óra alatt lebontjuk! — nevetett Péter. Fényes félcipőjével belerúgott a korhadó küszöbbe. Olyan egyszerűen tört derékba ketté, mint az évezredekét igazoló csontdarab.

— Hahaj! — rikkantott a nyurga legkisebb. — Magam felborítom — s inas vállát nekifeszítette az egyik vendégfának. Az öreg ház megre-meg, úgy tűnt idősebb Kótai János szemében. S valahol mélyen, a lélkében, egy megfoghatatlan ponton, úgy érezte, hogy most őt döntik le, hogy az ő kincsét temetik el, hogy benne rontanak össze éveket, nyarakat, és a maró por, mely torkáig hatolt, megszokott izeit rontja meg, ismert illatokat takar be mindörökre. Abban a percben minden ugyanúgy volt, mint régen, hatvan évvel ezelőtt: az árkok és bizonytok megnőtttek, a játékok visszanyerték értéküket, melyek pedig az évek folyásával elszíntelenedtek, megkop-tak, összezsugorodtak...

— Ne bitangolj! — káromkodta el magát az öreg, s megmarkolta az idősebb fia csuklóját.

Megdermedtek. De csak egy pillanatra. A három fiú értelmetlenül nézett apjára. Az anya oldalt állt. Reszketett.

— Rád omlik... — mentegetőzött az apa. Homlokát törölgette.

Mikor visszaindultak az új otthonukba, azt mondta az anya:

— Nem olyan sok az az adó... Még csökkentenék is, ha kérnénk:

mert hogy nagyon öreg és gyenge házról van szó.

— Maradjon — mondta a legidősebb, benne valami derengett már. — Este elmehetne a tanácselnökhöz, megkérdezni, adnak-e adókönyvítést.

Idősebb Kótai vette is a kalapját, s elindult. Előbb a szugosi úton kísértált a dombra. A Cserák erdői félelmetesen sötétlettek. Az éj enyhéjében sokáig nézte az öreg házat. Úgy érezte, nem is gondol semmire. Csak azokat a cserepeket látta. Aztán elindult a falu elnökéhez.

— Lebontanám a régi házat... Kell ahhoz papír? — kérdezte.

— Kelleni kell — mondta az elnök. — De éppen búcsú napján akarsz házat bontani?

— Hazajöttek a fiaim — mondta. — Segítenének.

— Bontsd csak, János; ahogy akard. Papírt majd hétfőn adok róla.

Idősebb Kótai János megköszönte a szívességet, és fáradt lépésekkel hazament. Fiai éppen vacsoráztak.

— Elmehetnénk a kocsmába... ismerősöket látni — mondták fiai. Látták apjuk elsötétült arcát, hát nem is érdeklődtek.

— Feküdjünk le, mert reggel korán kelünk — mondta az öreg. Kiment a nyárikonyhába, ahol már várta a vetett ágya.

— Apánk nem vacsorázik? — kérdezte az idősebb.

— Nem — mondta az anya. — Rosszakat álmodik, ha ilyenkor eszik.

Azután már nem szóltak egymáshoz. Készülődtek a búcsúra.

SZUROMI PÁL

AZ ÖRÖKSÉG

A születésem úgy történt, hogy születtem ezerkilencszázegyben, a Fácányosban. Akkoriban ott kinn laktunk a tanyán, édesapám meg édesanyámmal hárman, merthogy én voltam a legelső gyerek. A többiek: Juli meg Beni — mind utánam jöttek. Az ér mellett volt a földünk, onnan hozott egyszer halat édesapám — lehettem úgy négy-öt éves —, aztán mondja délben: — no, gyerek, szereted-e? — mert megfőzte az anyám finoman. Én meg akkor ettem olyat először, nem szóltam semmit; csak a tálat alig tudták elvenni előlem. Attól kezdve kijártam én is a földre, az érhez, a halak miatt. Persze csak tavasztól őszig, amíg a fagy beállt.

A telet nem szerettük.

Hatéves koromban Fogacsra költöttünk. Az apám gazda lett az uraságnál — Paizsnak hívták —, engem meg beírtattak az iskolába. Hiszen írathattak! Reggel elmentem, kibírtam egy-két órát, aztán hogy szünet lett, gondoltam: látta a tanító, hogy itt vagyok — futás ki a Pásztordűlőre. Ott ráértem várakozni, Befeküdtem az út mellett a lucernába, vagy csak úgy, le a földre (mikor milyen idő járta) — jöttek az iskolából, onnan ijesztgettem őket. Azok mérgükbe nekem estek; szét is vertük minden héten a palatáplát. Így jártam ki négy osztályt.